

Owgan

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 24 января, 2025

Owgan OWGAN

Owganystandan ýola çykyp, paýu-pyýada Eýrany kesip geçýärler, araçäkten ýöräbem Türkiýä girýärler.

Owganystandan pyýada ýöräp Türkiýä gelmek diýmek – Türkiýeden ýola çykyp, pyýada Gollandiýa çenli gitmek diýmekdir... Arada şonça ýol ýatyr we häzirem bularyň ýöräp gelýändigine ynanýan kemakyllar bar.

Hemmesem erkek, hemmesi-de eli ýarag tutup biljek ýaşda. Uruşdan gaçyp gelýäris diýýärler, yöne ýanlarynda aýal-ebtat ýok, çaga-çuga ýok, hemmesi skoba (zimba) ýaly, hemmesi Päkistanda öndürilen birmeňzeş sport köüşüni geýipdir.

Ellerinde çemodan ýok, egin-eşigini ýa-da bir döwüm çöregini salan ýeke sellofan torbasy ýok, hamana dört müň kilometr uzakdan gelýärlermiş, ýanlarynda suwly kiçijik ýeke baklaşka ýok. Göýä, araçägi geçen badyna hemme mümkinçilikler özlerine gujak açyp duranyny bilýän ýaly arkaýyn gelýärler.

Her kim alada edýär, nämeler bolup geçýär?

* * *

1995-nji ýyl. MRU (CIA) dollardan mas ýüklenen kamazlary ugradyp peşmergeleri (kürt partizanlary -t.b.) gizlin operasiýalary gurnap, Saddam Hüseyini agdarmak üçin düwmä

basdy.

Türkiýeden ýola çykan uly ýük awtoulag kerweninde karton gutularyň içinde 100 dollarlyk banknotlar bardy. Adam satyn almak, opolçeniýeleri toplamak, sabotažlar, teraktlar üçin ýüz millionlarça dollary nagt paýladylar.

Bolmady. Oňarmadylar.

Tire-taýpalardan toplanan peşmergelerden ýaragly güýçler gurmak beýle-de dursun, polisiýa toparyny gurmak mümkin däldi. Hem-ä olaryň okuwy yokdy, hem söweşip bilme ukyby yokdy. Netije fiasko (gülkünç şowsuzlyk -t.b.) bilen gutardy.

MRU howul-hara ewakuasiýa işine başlady.

Saddam bu ýapja peşmergeleri yok edäýmesin diýip, ayakçy edip ulanan 10 müň töweregi peşmergesini gaçyrdy.

Haburyň üstünden Türkiýä sokdular. Batmanda ýük daşayan uçarlara mündürdiler.

Ýuwaş okeanyň Guam adasyna alyp gitdiler. Nämüçin ol ýere äkitdilerkä?

Çünki Guamda ABŞ-nyň iň möhüm harby howa we deňiz bazalarynyň biri bardy.

Bu gezekki synanşyklarynda şowsuzlyga uçran peşmergeleri indiki gezek şowuna bolarlary ýaly tälim bermekçidiler.

Käbirlerine Ýörite operasiýalar bölümi tarapyndan tälim berlip, adyndan hem görnüşi ýaly, gizlin operasiýalarda urşujy hökmünde ulanjakdylar, käbirlerinem ylmy ugurlardan taýýarlap: merkezi bank, ilata hyzmat ediş edaralary, emläk we salgyt edaralary ýaly pudaklar boýunça okadyp, ýakynda gurulmagyna garaşylýan Kürdüstanyň döwlet ýolbaşçylaryny taýýarlajakdylar. Kiçijik bir bökdençlik bardy...

MRU-nyň peşmergeleri ABŞ-nyň Adana konsullygynyň gözegçiliginde serhetden gecirip, Silopidäki zyýaratçy myhmanhanalaryna ýerleşdirilipdi, emma olaryň pasportlary, şahsyýeti anyklaýan resminamalary yokdy.

Has dogrusy, elbetde, bardy. Emma amerikanlar «yok» diýýärdi, «yok» diýdirilýärdi, ýapja peşmergeleriň şahsyýetini anyklaýan maglumatlary Türkiýä bermek islänokdylar.

Bize akyl öwretdiler... «Siziň pasport kanunyňyzda bular ýaly ýagdaýlar üçin ýörite madda bar, el yzlaryny alyň-da, geçiriň»

diýdiler.

Biziňkiler ykgy-pykgy etjek boldular, emma elleri daşyň aşagyndady, «geçiremezok, byradar!» diýmäge ýagdaýlary ýokdy. Ankaradan baş adamlyk ýörite topar çagyryldy, peşmergeleriň ýekän-ýekän el yzlary alyndy, «baş üstüne, geçiň» diýildi. Toplanan el yzlary Howpsuzlyk gullugynyň arhiwine tabşyryldy.

(– Şu ýerde bir ýaýjyk (skobka) açayyn... MRU peşmergeleriniň Haburdan Batmana geçirilen wagty ABŞ-nyň Ankaradaky ilçihanasynda Batmanda doglan bir ýaş ýigit ykdysatçy bolup işleýärdi. Asly kürt bu ýigit ilçihana tarapyndan Silopä ugradyldy, amerikanlar bilen peşmergeleriň arasynda dilmaçlyk etdi. Aý geçdi, gün geçdi... bu işbaşarjaň ýigit AKP häkimiýetinde Türkiýe respublikasynyň ministri boldy.)

(– Ýene bir ýaýjyk açayyn... Şol günlerde ABŞ-nyň Stambuldaky konsullygynda syýasy ataşşe bolup işleýän işleýän işgäriň adynyň nämedigini bilýäňizmi? Jeýms B.Bond! Hawa, hawa, çynymy aýdýaryn: amerikaly ataşşeniň ady Jeýms Bonddy. Üstesinde, ýene şol 1995-nji ýylda Türkiýede işläň MRU jansyzlarynyň sanawy nemes metbugatynda çap edilipdi we onuň ady şol sanawdan geçýärdi. Ýaýjygy ýapalyň we gürrüňimize dowam edeliň.)

Üç ýyl geçdi. 1998-nji ýyl ýetip geldi.

Guam adasyna äkidilen peşmergeler mazaly bişişipdi, kämilleşipdiler, “Guamerge” bolupdylar. Olar ýene Türkiýäniň, käbirleri Iordaniýanyň üstünden Demirgazyk Yraga sokuldylar. Şol döwür Demirgazyk Yrakdaky häkimiýet boşlugyndan iň köp PKK peýdalandy, Kandil dagyna ymykly ornaşdylar.

Hususanam guamergeler dolanyp gelenden soň PKK-niň biz tarapa gatnawy ýygjamlaşypdy, peşmerge bilen PKK-niň hyzmatdaşlygy ýetjek derejesine ýetipdi.

Eýsem Guama äkidilenleriň arasynda PKK-lylar barmydy?

Bu sowala jogap tapmaga jan edýän türk kontrazwedkasy Barzanä habar saldy, taraplar PKK-niň işleri barada gepleşmek üçin sebitiň taýpa kethudalaryny ýygnaşyga çagyrdy.

Duşuşyk geçirildi. Demirgazyk Yrakda biziň gözegçiligimizdäki

bir salgyda duşuşyldy, biraz gürrüň edildi, ahyrynda mus-musyň mustapasyna gelindi.

Türk tarapy ynjalyksyzlygyny dile getirdi, taýpa kethudalary sessizje diňledi.

Şol wagt çay daşalýardy. Garsonlar, elbetde, garson dälidi. Çaýlar içildi, garsonlar bulgurlary toplap, saçakda goýdy, bulgurlary kim ulanan bolsa, şoňa-da onuň ady bellik edildi, Ankara getirildi.

Bulgurlardan alnan el yzlar Guama äkidilenleriň el yzlary bilen deňeşdirip görüldi.

Hawa!.. Ylaýyk deň gelip durdy!

PKK-ä aç-açan goldaw berýän 17 taýpa lideri Guamergedidi!

Bu täsin ewakuasiýany we Guam operasiýasyny Robert Buker Baer dolandyrypdy, oňa gysgaça «Bob» diýýärdiler. Bob MRU-nyň Yrak boýunça şefidi.

Yrakdan öň Fransiýada, Hindistanda, Liwanda, Sudanda, Marokkoda, Täjigistanda, Gwineýada, Somalide işläpdi.

Arap we pars dillerini öz ene dili ýaly bilýärdi, fransuz, nemes, rus, hytaý, täjik dillerinde, hatda diňe Bulujystanda geplenýän buluç dilinde-de gürleşip bilýärdi.

1952-nji ýylda doglan Bob Jorjtaun we Kaliforniýanyň Berkeleý uniwersitetlerini tamalady, 1976-njy ýylda MRU-ne girdi.

Ýaraglar boýunça ýörite hünärmen bolan aýaly-da MRU-nyň jansyzydy, mergenlik boýunça tabşyryklary ýerine ýetirýärdi, ony Saraýewoda Hizbullaha garşy akt gurnanda tanap galypdylar. Çagalary ýokdy, Päkistandan bir gyz çagajygy gyzlyk edip alypdylar.

Ýapja peşmergeleriň köpçülikleýin ewakuasiýasyny we Kürdüstanyň binýadyny tutan Guam operasiýasyny üstünlik amala aşyrandygy üçin adatdan daşary ýokary hyzmatlara berilýän MRU-nyň karýera medalyna mynasyp boldy.

* * *

Ýene sekiz ýyl geçdi. 2006-njy ýyla gelindi.

«Syriana» çeper filmi kinoteatrlara çykdy.

Baş rolda Jorj Kluni oýnaýardy.

Senarisi diýseň özüne çekijidi... Amerikan nebit kompaniýalary, gizlin gulluklar, fundamentalist terrorçylykly toparlar we Ýakyn Gündogar hökümetleriniň arasynda aýlanyp duran oýunlar barada gürrüň berýärdi.

Siriýany ýatladýan **Syriana** sözi Ýakyn Gündogary täzedan dizaýnlamak maksatnamasynyň, ýagny, Beýik Ýakyn Gündogar Maksatnamasynyň şertli adydy.

(– Ýene bir ýaýjyk açayyn... Beýik Ýakyn Gündogar Maksatnamasy diýen düşüňjani Türkiýede birinji gezek 2004-nji ýylda «Asyryň lideri» agzapdy.

Premýer-ministr wezipesinde ABŞ-na gitdi, jöhit komitetinden «Edermenligi üçin» baýragyny aldy, katolik uniwersiteti St.Jonsda jüpbe geýip, hormatly doktor adyny aldy, yzyndanam Waşingtona geçip, ABŞ-nyň Prezidenti Jorj Buş tarapyndan garşylandy. Türkiýä dolanyp gelen badyna «ABŞ-nyň Ýakyn Gündogar Maksatnamasynyň çäginde Diýarbakiriň ýylдыzy parlap biler» diýipdi.

Beýik Ýakyn Gündogar Maksatnamasy näme, nämüçin Diýarbakir ýylдыz bolmaly, meselem nämüçin Erzurum ýa Balykesir ýylдыz bolman, ala-böle Diýarbakir ýylдыz bolmaly... bulara hiç kim üns bermändi!

Üstesine, «Asyryň lideri» Türkiýäniň, Italiýanyň, Ýemeniň Beýik Ýakyn Gündogar Maksatnamasynyň şärikdeş «başlyklarydygyny» aýdypdy.

Bu tabşyrygy bize kim, haýsy ygtyýarlyga esaslanyp berdi?

Şärikdeş başlyklyk üçin haýsy borçlary boýnumyza dakdylar?

Türkiýäniň borçlary näme?

Eger Türkiýe respublikasy beýle tabşyrygy borç edip aljak bolsa, onda nämüçin Ýokary Halk Mejlisiniň garamagyna hödürülenmedi?

Ýene hiç kim üns bermedi!

Ýaýjygy ýapyp, gürrüňimize dowam edeliň.)

Syriana...

Beýik Ýakyn Gündogar Maksatnamasynyň şertli ady.

Jorj Kluni dartgynly sahnalardan doly bu kinofilmde oýnan roly

üçin «Oskar» baýragyna mynasyp boldy.

Ol MRU-nyň tejribelo jansyzy Bob Barnesiň obrazyny janlandypdy.

Bilemok, Bob Barnesiň ady size kimdir birini ýatlatdymy?

Tötänlikmi ýa...

Kinofilmdäki Bob Barnesiň prototipi aslynda Robert Buker Baerdi.

Çünki «Syriana» kinofilminiň senarisi Robert Buker Baeriň 2002-nji ýylda ýazan “See No Evil” atly kitabyndan alnypdy.

Kitapdaky we kinofilmdäki wakalar Robert Buker Baeriň ýatlamalaryndan düzlendi.

Ol Beýik Ýakyn Gündogar Maksatnamasynyň şertli ady «Syriana»-nyň edebi esasyny gin gerimli operasiýa arkaly peşmergeleri Türkiýä geçiren, Demirgazyk Yrakda Kürdüstanyň binýadyny tutan MRU-nyň stansiýa şefidi.

Özüni «dünýä lideridirin» öýdüp ýörkäň, özüň baş rolda oýnaýandyryn öýdüp ýörkäň, «Oskar» baýrakly senarilerde «epizod rollara» mynasyp görülmek, ine, şeýleräk gynançly duýgy, gynansak-da.

Ýöräp-ýöräp Türkiýä gelen owganlar barada aýtsak...

ABŞ Owganystandan çekilýär.

Ýigrimi ýyllap şol ýerdediler, maý aýynda haýdan-haý çykмага başladylar, şu aýyň ahyryna çenli Owganystanda ýeke amerikan esgeri galmaly däl.

Amerikan goşuny bilen işleşen 19 müň owganystanlynyň-da ABŞ-na gitmegine garaşylýar.

Amerikan raýatlygyna almak şerti bilen şernama baglaşylan. Bu şertnama bil baglap MRU-nyň emrine girendiklerini-de bilmeýän yok.

ABŞ beýik döwlet hökmünde beren sözünde durup 19 müň owgan ýapjasyny emigrant hökmünde öz ýurduna almakçy, galan bir million töweregi ýapjasyny bolsa Türkiýäniň üstüne dökmekçi bolýar.

Bu yzda galan bir million töweregi owgan beýleki 19 müň ýapja ýaly uruşjaň, jansyz ýa-da dilmaç däl... Bular Owganystandaky amerikan şereketlerinde ýa-da amerikan hemaýatkärligindäki şereketlerde, nebit, gurluşyk, azyk, ýük daşama şereketlerinde

işleýän ýönekeý işçiler.

Amerikan goşunyňyň üpjünligi we Owganystany täzeden gurmak üçin dökülen milliard dollarlar bir milliona golaý owganystanlynyň gününü dolamaga ýeterlik bolýardy. Amerikanlar paty-putularyby alyp ökjä tüýkürdiler welin, bularyň barsy aç-ýalaňaç galdy.

Owganystanda aýal-gyzlara işlemek gadagan bolansoň, amerikanlaryň hyzmatyny edýänleriň arasynda zenan ýok. Amerikanlaryň ýa-da olaryň hemaýatkäriligindäki şereketlerde işleýänlere wiza ýeňilligini etjekdiklerini wada beripdiler. Emma munça adama wiza berip, barsyny birden ABŞ-na äkider ýaly olaram samsyk däl...

Şol sebäpli Kabuldaky amerikan ilçihanasyňyň gapysyna ýalbar-ýakar edip baran ýapja owganlara «Siz derrew Türkiýä geçiň» diýýärler.

Eýranyň üstünden Türkiýä geçmelerini hut özleri gurnaýar.

Aslyna seretseňiz, Kabuldaky amerikan ilçihanasynda işleýän işgär galmady diýen ýaly, üç aý mundan öň işgärlerini alyp gitdiler, ilçihanany boşatdylar.

Bu üstaşyr geçiş üçin Waşington bilen Tähranyň stolyň aşagyndan el gysyşandygy gümansyz... Ýogsam bolmasa, Eýran ýaly döwletiň öz üstünden bular ýaly güpür-tapyrlygyň geçmegine ýol bermegi mümkin däl.

Bu üstaşyr owgan bosguny Eýranyň bähbidine, sebäbi ol, hem-ä ýurduna aralaşýan bikanun bosgunlary gözegçilik astyna alýar, hemem bu zatlardan habarsyzsyrap, Türkiýäniň başyna bela getirýär.

Amerikan metbugaty бүтін bularyň barsyny gizlänok, birin-birin ýazýar. Biziň «ýapja» metbugatymyz bolsa ýazanok, gaýtam bukýar.

Hem ýagdaý şeýlekä, näme diýýär «Asyryň lideri»?

«Ejiz ýurt däldigimiz üçin bosgunlary alýarys, almaga-da dowam ederis» diýýär.

AKP saýasynda ABŞ-dan-da has güýçli ýurtdugymyzy aň etmeýänleriň hakykatdanam utanmagy gerek!

Ýylmaz ÖZDIL.

«SÖZCÜ» gazetisi, 08.08.2021 ý. Publisistika